

rijksuniversiteit
groningen

faculteit ruimtelijke
wetenschappen

Provincie Groningen: Op basis van kennis en kansen naar een actiemodel voor regionale ontwikkeling

16 januari 2008

P.H. Pellenbarg

Faculteit der Ruimtelijke Wetenschappen

Rijksuniversiteit Groningen

Urban and Regional Research Institute URSI

Provincie Groningen: op weg naar een actiemodel

- Het voorbeeld van Twente
- Een actiemodel voor Groningen?
de rol van kennisinstellingen
kansen en bedreigingen
een gezamenlijke agenda
identificatie van clusters
- Conclusies

Innovatieplatform Twente

presentatie op internet

inleiding van Lambalgen

- Doel
- Partners
- Focus
- Clusters
(voeding, health, high tech systemen, veiligheid, bouw)
- Samenwerking
- Instrumenten
- Inspiratie
- Kansen (SWOT)
- Gezamenlijke agenda
- Bronnen
(faciliteiten, technologieën, methoden, bedrijven, mensen)
> de 'innovatieroute'
- Financiering
- Projecten

Elementen van een soortgelijk actiemodel voor Groningen

- Inspiratie ....
- Partners: overheid, bedrijfsleven, en vooral: *kennisinstellingen*
- SWOT > *kansen en bedreigingen*
- Focus / *gezamenlijke agenda*
- Identificatie van *clusters?*
PM verschil met *netwerken!!*
- Financiering, instrumenten, projecten
- Conclusies

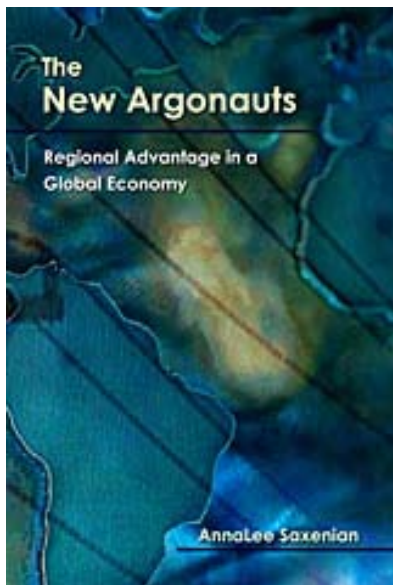
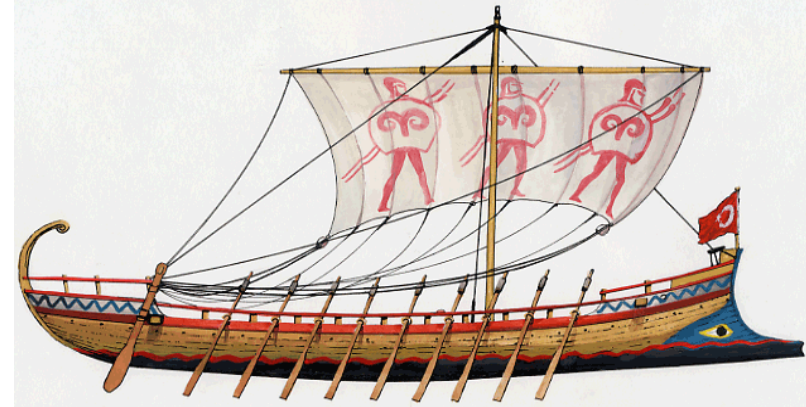
De rol van kennisinstellingen

- RUG en HHS: grote betekenis voor de sociale, economische en culturele structuur, *en het externe imago* van de regio
- RUG (incl. UMCG) zorgt direct + indirect voor 10-11% van de werkgelegenheid in de provincie Groningen+ Noord-Drenthe
Dit kan zeker nog meer worden
- Maar: de RUG figureert nauwelijks in de regionale ontwikkelingsprogramma's (zoals ISP, later Kompas, en nu het alternatieve ZZL pakket)
Hier valt nog een wereld te winnen
- Bijzondere aandachtspunten:
  - centrum voor >> *onderwijs m.b.t. ondernemerschap*
  - buitenlandse (m.n. aziatische) studenten:
>> de Nieuwe Argonauten!

Annalee Saxenian: opvallend veel mensen uit India, China, Taiwan en Israel die in de VS hebben gestudeerd hebben zowel in hun thuisland als de VS ondernemingen gestart. Zij functioneren als stichters van een keten van vernieuwingen die het kennisniveau en de productie in beide landen ingrijpend verhogen.

Buitenlandse studenten als bronnen voor innovatief ondernemerschap !

(zie ESB 16-11-2007)

'The New Argonauts' kunnen volgens Saxenian de bruggenbouwers worden die over de hele wereld bronnen voor innovatief gedrag kunnen zijn.

Vroeger konden alleen grote ondernemingen multinationalaal werken, thans ontwikkelen steeds meer kleine ondernemingen internationale netwerken, vooral in de kennisintensieve sectoren

Kansen en Bedreigingen

Basismodel SWOT

interne dimensie	<i>sterke punten</i>	<i>zwakke punten</i>
externe dimensie	<i>kansen</i>	<i>bedrei- gingen</i>

Positieve aspecten / negatieve aspecten

Dit wordt meestal vergeten.....

Vervolgmodel SWOT

	Kansen	Bedreigingen
Sterk	<i>Koppeling van sterke en zwakke punten aan kansen en bedreigingen: van een analyse- naar een actie-model</i>	
Zwak		

SWOT Analyse van Noord-Nederland 1

(Pellenbarg 1988)

	SUBJECTIEF (imago: waar of onwaar)	OBJECTIEF (realiteit: potentie of bedreiging)
STERK	<p>Ruimte voor bedrijfsvestiging/lage prijzen</p> <p>Ruimte op de arbeidsmarkt</p> <p>Goed woon/leefklimaat</p> <p>Premies en subsidies</p> <p>Medewerking overheid</p>	<p>Beschikbaarheid van grondstoffen</p> <p>Veel sterke bedrijven en kansrijke (ind.) sectoren</p> <p>Arbeidsreserve hooggeschoold</p> <p>RUG en PTT</p>
ZWAK	<p>Afstand tot West-Nederland</p> <p>Geringe dichtheid infrastructuur</p> <p>Geen agglomeratie- effecten</p>	<p>Geringe dichtheid bevolking en bedrijvigheid</p> <p>Geringe verwerving van het bedrijfsleven</p> <p>Behoudende opstelling/gebrek aan vertrouwen</p>

SWOT Analyse van Noord-Nederland 2

(KPMG 1996)

STERKTEN:

Ruimte, rust, landschap
Milieukwaliteit
Bereikbaarheid
Infrastructuur voor kennis en
opleiding
Enkele sterke clusters

KANSEN:

Tekort ruimte en rust elders
Europees zwaartepunt
vershuift noordwaarts
"Verblijfskwaliteit" wordt
steeds belangrijker bij keuze
woon- en werk-plaats

ZWAKTEN:

Zwakke sectorstructuur
Hoge werkloosheid (maar dat
is ook een kans)
Negatieve beeldvorming
Gering organiserend vermo-
gen, geen zelfvertrouwen

BEDREIGINGEN

Planologische beperkingen
Sectorale belangen frustreren
de vernieuwingen in het
landelijk gebied
Teveel gretigheid - gaat ten
koste van de kwaliteit

SWOT Analyse van Noord-Nederland

(Min EZ 2002/3 'Naar Gebiedsgerichte Economische Perspectieven' = voorbereiding nota Pieken in de Delta)

STERKTEN:

Sterke eigen clusters
Arbeidsmentaliteit
Ruime arbeidsmarkt
RUG/Hbo/kennis-instellingen
Weinig congestie
Bestuurlijke dienstverlening
Leefomgeving
Ruimte voor Economie

KANSEN:

Versterking clusters door
- meer kennisoverdracht
- stimulering innovatie
- vergroting export
Aanleg Zuiderzeelijn

ZWAKTEN:

Exportgerichtheid
Innovatiekracht
Economische massa
Filiaalbedrijven
Afstand tot kerngebied
Stedelijke omgeving
Imago
Opleidingsniveau

BEDREIGINGEN:

Verstopping Groningen en
Leeuwarden
Ongunstig landbouwbeleid
Gebrek aan technisch
personeel

SWOT Analyse van Noord-Nederland 4 (SNN 2006*)

Algemene kenmerken

Sterk

Kans

Zwak

Bedreiging

- Sterk gevarieerd landschap met grote natuur- en cultuurhistorische waarden
- Kwaliteit ruimte belangrijke vestigingsplaatsfactor als woon- en werkplaats
- Sterke vergrijzing
- Ontgroening
- Beperkte verstedelijking nadeel voor economische dynamiek
- Wegtrekken van hooggeschoolden
- Vergrijzing betekent toenemende druk op voorzieningen

Arbeidsmarkt

Sterk

Kans

Zwak

Bedreiging

- Ontwikkeling werkgelegenheid beter dan Nederlands gemiddelde
- Toename aantal bedrijfsvestigingen, waaronder startende ondernemers
- Toename werkgelegenheid in economische kernzones
- Sterkere stijging participatiegraad t.o.v. Nederlands gemiddelde, met name onder vrouwen
- Ruimte voor verdere stijging participatiegraad
- Potentieel grote groep hoog opgeleiden
- Relatief lage participatiegraad
- Relatief hoge werkloosheid
- Relatief laag opleidingsniveau
- Minder aanbod op arbeidsmarkt door vergrijzing en ontgroening
- Niet tijdig kunnen inspelen op groeimarkten in het buitenland als gevolg van de sterke oriëntatie op binnenlandse markt

Economische structuur

Sterk

Kans

Zwak

Bedreiging

- Relatief behoorlijke groei BRP
- Sterke, moderne landbouwsector, ruimte voor grootschalige landbouw
- Aanwezigheid van een aantal sleutelgebieden en speerpuntsectoren met internationale potentie en groeiperspectieven
- Kwaliteit natuur en landschap als basis voor toeristisch-recreatieve ontwikkeling evenals aanwezigheid aantal topattracties
- Startende bedrijven als spin off van kennisinstellingen
- Groei sector zakelijke dienstverlening
- Verdere ontwikkeling sleutelgebieden en speerpuntsectoren als trekkers van Noordelijke economie
- Overloop vanuit de Randstad vanwege beschikbare ruimte
- Uitbouw toeristische sector
- Verbreding agrarische bedrijfsvoering met nevenactiviteiten (inclusief biologische landbouw)
- BRP onder nationaal gemiddelde evenals besteedbaar inkomen
- Ongunstige sectorstructuur: handel en zakelijke dienstverlening ondervertegenwoordigd
- Geringe bedrijvendichtheid
- Relatief beperkt aantal starters
- Weinig multinationals
- Weinig export
- Relatief weinig uitgaven aan R&D
- Rijksbeleid gericht op versterking nationale kerngebieden
- Hervorming Europees landbouwbeleid
- Teruggang agrarische sector bedreiging voor landelijk gebied
- Aantasting voorzieningenniveau landelijk gebied

*SNN 2006 Operationeel Programma Noord Nederland 2007-2013 (voor EFRO)

<p>Strengths</p> <p><i>De belangrijke positie</i> van Groningen in Noord-Oost-Nederland met name op het gebied van zakelijke diensten, onderwijs, medische verzorging en detailhandel.</p> <p>Een goed ontwikkelde <i>kennisinfrastructuur</i>, waarbij ook kennisinstellingen in strategische sectoren (materialen, ICT en Life Sciences) goed zijn vertegenwoordigd.</p> <p>Voldoende <i>ruimte</i> voor economische activiteit, wonen en recreatie.</p> <p>Een <i>eigen identiteit</i> als vitale, innovatieve en bruisende universiteitsstad met een jongebevolking.</p> <p>Een <i>sterk verbeterd imago</i> van Groningen bij het bedrijfsleven, zoals blijkt uit onderzoek van bureau Lagendijk in 1994 en 1998. Men uit onder andere grote tevredenheid over de beschikbaarheid van (technisch) personeel, het sociale-en arbeidsklimaat, de woonplaatsaantrekkelijkheid, de grondprijzen en de kwaliteit van de telecommunicatievoorzieningen.</p> <p>Een <i>hoge quality of life</i> door aanwezige voorzieningen en een ecologisch hoogwaardig leefmilieu.</p>	<p>Weaknesses:</p> <p><i>De ijle economische structuur</i> in Noord- Nederland, waardoor een beperkt draagvlak voor voorzieningen aanwezig is. In de beeldvorming <i>ver weg</i> gelegen van de plaatsen "where it all happens" en niet gelegen op de centrale assen van de Europese ruimtelijk economische hoofdstructuur.</p> <p>Een <i>wat bleek internationaal profiel</i>. Ondanks de aanwezigheid van enkele internationaal opererende bedrijven en de universiteit kan Groningen geen stad met een sterk internationale uitstraling worden genoemd.</p> <p>Een wat minder ontwikkelde <i>ondernemerscultuur</i>. Groningen is toch vooral een stad van overheid en onderwijsinstellingen, waardoor er minder dan elders een business-attitude is gegroeid.</p>
<p>Opportunities:</p> <p>De ontwikkeling van een <i>eigen profiel in sterke sectoren en clusters</i> biedt een basis voor een autonome verdere groei. Kansrijke bedrijfstakken zijn o.a. de ICT, Life Sciences, zakelijke diensten, onderwijs, scheepsbouw en transport en distributie.</p> <p>Versterking van <i>de regionaal verzorgende functie</i> op het gebied van detailhandel, zakelijke diensten en not for profit diensten, zoals onderwijs en zorg, kan een basis voor verdere groei zijn. Van belang is dat adequaat ingespeeld wordt op concentratie en schaalvergrotingstendensen in deze bedrijfstakken.</p> <p><i>De aanwezigheid van voldoende personeel</i> maakt Groningen een aantrekkelijke vestigingsplaats in de huidige krappe arbeidsmarkt. Het personeels-aanbod wordt gevormd door:</p> <ul style="list-style-type: none"> a een hoog aantal werkzoekenden, b een relatief grote stille reserve van personen die niet als werkend of werkzoekend zijn aangemeld, c de jaarlijkse uitstroom van de onderwijsinstellingen. <p>De spreidingstendens in de ruimtelijk economische structuur van Nederland biedt de mogelijkheid voor <i>aanhaking bij de Randstad</i>. Met name <i>de aanleg van de HSL of de zweef trein</i> zal het imago dat Groningen ver weg ligt, compleet kunnen veranderen. De aanleg van een HSL of een zweef trein zal betekenen dat Groningen op minder dan drie kwartier van Amsterdam af komt te liggen. Dat zal grote gevolgen hebben voor de verweving van het bedrijfsleven en de arbeidsmarkt van beide gebieden.</p>	<p>Threats:</p> <p>Continuering van <i>de geïsoleerde positie</i> van de stad, zonder de gewenste aanhaking bij de Randstad, Noord- en Midden-Europa en de ruimtelijk economische hoofdstructuur Een voortgaande <i>brain-drain</i> van getalenteerde personen met kennis en initiatief die elders in het land gemakkelijker emplooi vinden.</p> <p><i>Achterstand in het ontwikkelen van een concurrerend vestigingsklimaat</i>. Het toenemend belang van ondernemerschap vergt een inhaalslag ten aanzien van de versterking van de ondernemings cultuur in de stad, de bedrijfsvriendelijkheid van de gemeentelijke overheid, de beschikbaarheid van voldoende en goede bedrijfsterreinen en de verbetering van de infrastructuur.</p> <div data-bbox="1008 1043 1864 1375" style="border: 1px solid black; padding: 20px; text-align: center;"> <p>SWOT Groningen (stad) Uit: Groningen Werkt (2000) Economisch Businessplan</p> </div>

Gemeenschappelijke elementen uit alle SWOT's, i.h.b. voor provincie Groningen

<p>STERK</p> <p>Ruimte Natuur en landschap Quality of life Sterke economische clusters Groningen dienstencentrum RUG/Kennisinfrastructuur</p>	<p>ZWAK</p> <p>Ver weg ijle economische structuur Weinig goede banen Onderontwikkelde ondernemerscultuur Gebrek aan (zelf)vertrouwen</p>
<p>KANS</p> <p>Overloop Randstad? Benutten verblijfskwaliteit Personeelsaanbod Groei bestaande bedrijvigheid i.h.b. zakelijke diensten ~~Zuiderzeelijn~~</p>	<p>BEDREIGING</p> <p>Braindrain Vergrijzing Randstadbeleid Verslechterende bereikbaarheid steden Bedrijven die de regio verlaten</p>

Kansen – maar ook twijfels!

- *Overloop Randstad* .....
>> Bereikt Groningen niet, althans niet bij bedrijven
- *Benutten verblijfskwaliteit* .....+
- >> LILA scenario (De Roo: Living in leisure rich areas
- *Personeelsaanbod* .....
>> Werkloosheid is flink teruggelopen en wordt voor diverse typen hoger opgeleiden krap
- *Groei bestaande bedrijvigheid, i.h.b. zakelijke diensten..+*
>> In de meeste steden in Ned zit 75-80% van de banengroei (1999-2006) in bestaande bedrijven; 15-25% in starters; en maar 2-3% in geïmmigreerde nieuwe bedrijven

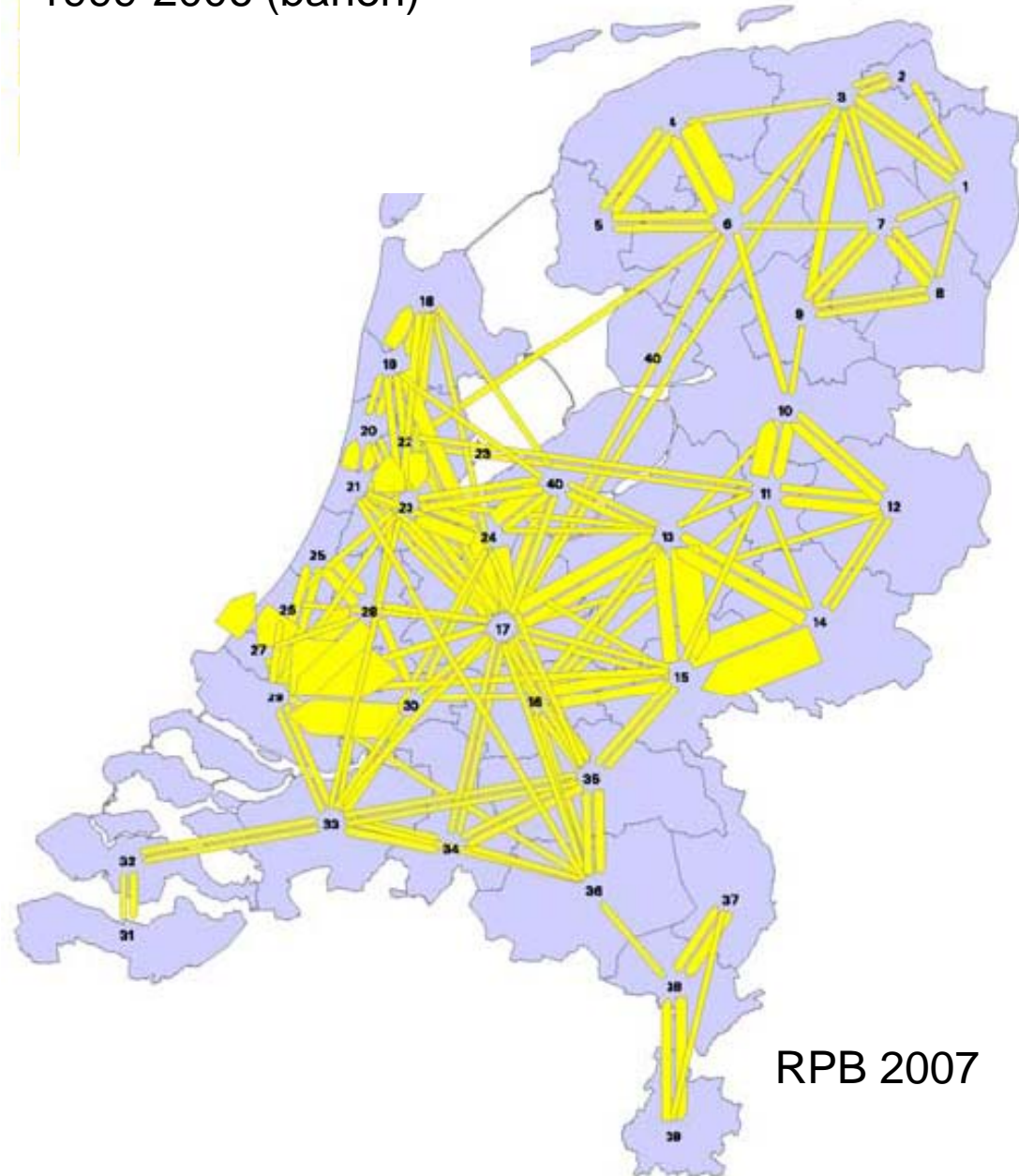
Interprovinciale bedrijfsmigratie 1990/1991 (bedrijven)

Interprovinciale bedrijfsmigratie 1994/1995 (bedrijven)

Bedrijfsmigratie tussen COROP gebieden 1999-2006 (banen)

Waarom is verblijfskwaliteit zo'n geweldige kans?

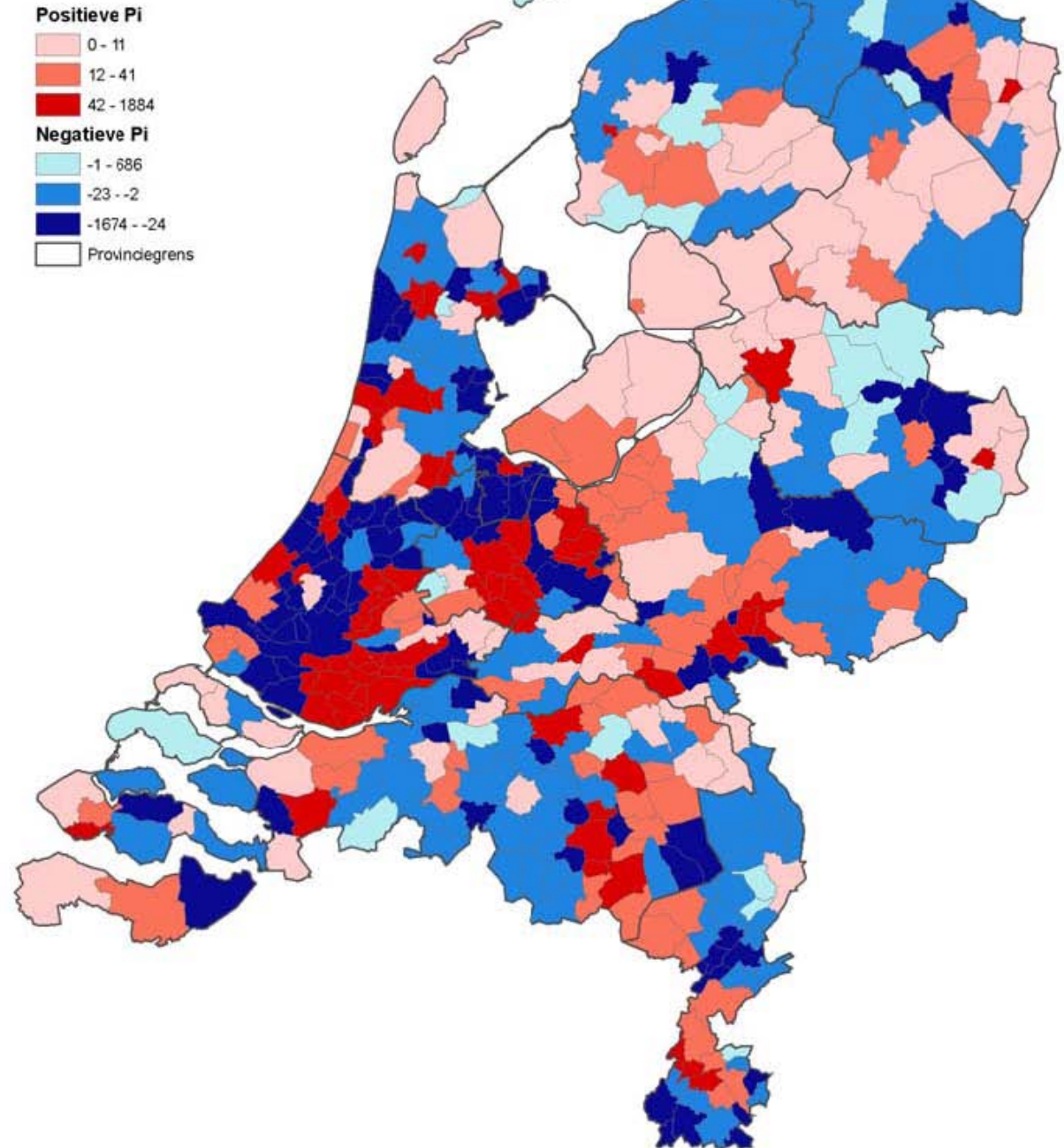
- Steeds zeldzamer in Nederland
- Steeds belangrijker als vestigingsfactor
- Sluit aan op *'wonen en zorgen'* – de belangrijkste dragers van de economie in Noord Nederland in de komende decennia

Bedreigingen

- *Braindrain* ..... —
>> verergert probleem van de krappe arbeidsmarkt voor hoger opgeleiden
- *Vergrijzing* .....
>> ook een kans! voor het scenario 'wonen en zorgen'
- *Randstadbeleid* ..... —
>> wetenschappelijke discussie over rendement van investeringen in West-Nederland komt niet over
- *Verslechterende bereikbaarheid steden* ..... +
>> oplossingen dankzij alternatieve ZZL pakket ....
- *Bedrijven die de regio verlaten* ..... —
>> N-Nederland op verlies in de bedrijfsmigratiebalans. Regio Zwolle trekt van alle kanten: Noord, Oost en West

Gemeentelijk
bedrijfsmigratie-
saldo (sommatie
over 1999-2006;
voortschrijdend
ruimtelijk
gemiddelde

Institutional thickness

Gezamenlijke agenda

- Essentieel! Kernbestanddeel van de zogenaamde *'institutional thickness'*
- Maar wat staat er op?
- Voor Noord-Nederland:
tot 2007 1. ZZL 2. ZZL 3. ZZL
na 2007 1. NOA 2. ??? 3. ???

Moeten we de NOA wel zo belangrijk maken?

Is het überhaupt wel een verstandig idee?

PM: Twente meldt in zijn innovatieroute niets over internationale samenwerking.....

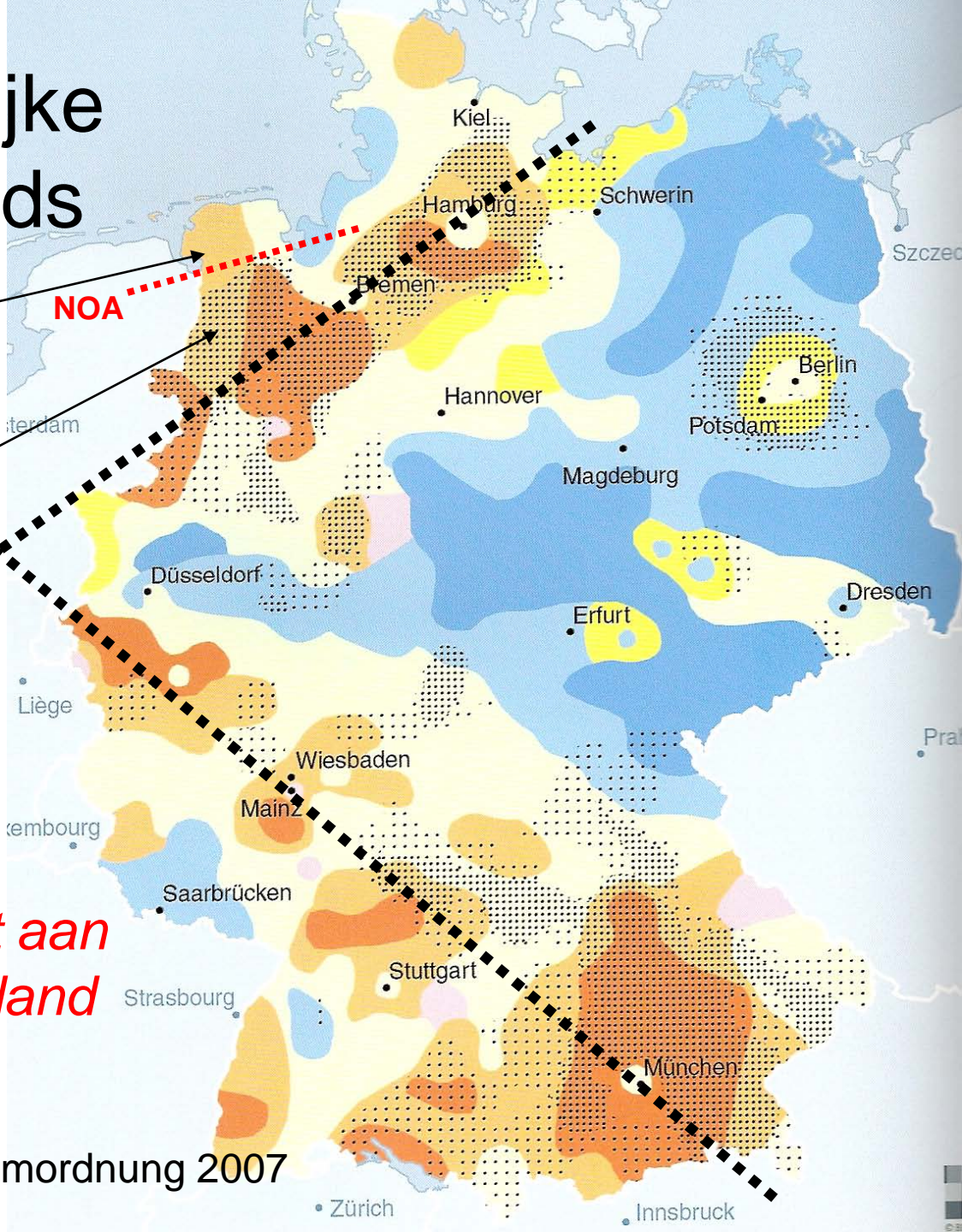
Twijfel over de NOA, als dragend concept voor regionale ontwikkeling

- Concept 'ontwikkelingsas' ontleend aan *oud theoretisch denken* (groeipooltheorie, jaren '50-'60)
- Revival van ontwikkelingsas-denken in jaren 90 *gestrand* (5^e Nota koos toen voor netwerken i.p.v. corridors)
- *Geen sterke economische relaties* met de in de NOA gelegen steden en regio's
- Er is *geen sterke multimodale infrastructuur* die de as kan dragen
- 'Het *hoofd afwenden*' van de Randstad is op langere termijn echt *onverstandig*

Duitsland: ruimtelijke ontwikkelingstrends

Bevolking: zwakke groei
(licht oranje)

Kernen/verkeer: enige krimp
(dicht gestippeld)

.....De NOA sluit niet echt aan op de groei-assen in Duitsland

Bron:
Bundesamt für Bauwesen und Raumordnung 2007

Gezamenlijke agenda

- Essentieel! Kernbestanddeel van de zogenaamde *'institutional thickness'*
- Maar wat staat er op?
- Voor Noord-Nederland:
tot 2007 1. ZZL 2. ZZL 3. ZZL
na 2007 1. NOA 2. ??? 3. ??? *Twijfelachtig*
- Beter (voor Groningen):
  1. *Duurzame energie*
  2. *Hoogwaardig wonen & leisure*
  3. *Ondernemerschap & creativiteit*
  4. *Bereikbaarheid?*
  5. *Regiomarketing?*

NB: behalve 1. allemaal dezelfde als Twente....

Clusters

genoemd (voor Groningen)
door SNN in 2006

- Energy Valley
- Life Sciences
- ICT
- Chemie
- Agribusiness
- Toerisme
- Commerciële zorg
- Metaal
- Scheepsbouw

geselecteerd voor
Twentse innovatieroute

- Voeding
- Technologie en gezondheid
- High tech systemen en materialen
- Veiligheid
- Bouw

*Groningen moet een
veel scherpere selectie
maken! En daarbij een
duidelijker relatie naar
kennisbronnen leggen*

Clusters: selectie

- Energy = Energy Valley: de productie- de ontwikkel- en de kennis- dimensie. Inzet van i.h.b. de *beta-wetenschappen*
- Leisure = meer dan toerisme, nl. ook alles wat de veeleisende woon- consument zoekt. Verkenningen vanuit *gedragswetenschappen*
- Wellness = zorg en alles wat daarbij hoort op kennisgebied: toepassingen uit de *life sciences*

Conclusies

aandachtspunten

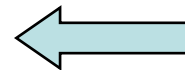
- Meer RUG in de regio
- Kennisgesteunde clusters
- Hoge verblijfskwaliteit
- Meer ondernemerschap
- Bedrijven vasthouden
- Agendavorming
- Marketing

clusters

- Energy
- Leisure
- Wellness

Speerpunten voor
ontwikkeling

Actiemodel

Spiegeling aan de 'lessons from Leuven'

GRONINGEN

- Meer RUG in de regio
- Kennisgesteunde clusters
- Hoge verblijfskwaliteit
- Meer ondernemerschap
- Bedrijven vasthouden
- Agendavorming
- Marketing

LEUVEN (selectie uit 12)

- Kritische massa onderzoek
- Interface kennis/praktijk
- Quality of life
- Ondernemersklimaat
- Bevorder spin-offs
- Forum voor discussie
- Improving awareness